

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Ayşe Nida SARIGÜL

Ankara Yıldırım Beyazıt Üni.
Sosyal Bilimler Enst.
Eski Türk Dili ABD.
Yüksek Lisans Öğr.

karakocnida@gmail.com

0009-0001-9455-245X

10.56387/ahbvedebiyat.1680366

Gönderim Tarihi: 21.04.2025
Kabul Tarihi: 03.06.2025

Alıntı: SARIGÜL, A. N. (2025).
"Erzincan Ağzında Yansıma
Sözcükler". *AHBVÜ Edebiyat
Fakültesi Dergisi*, (12), 27-38.

Erzincan Ağzında Yansıma Sözcükler

ÖZ: Türkçede yansıma sözcüklerin varlığı Türkçenin en eski dönemlerine dayanmaktadır. Yansıma sözcüklerin en eskilerine Eski Türkçedeki tokı-, tokıt-, bor-, şıp, çıt gibi sözcükler örnek verilebilir. Yansıma sözcükler dilimizde hala kullanılmaktadır. Erzincan coğrafi bölge olarak önemli ticari ve askeri güzergâh üzerinde olduğu ve doğal afetlere sert bir şekilde maruz kaldığı için bölgedeki konuşma şekli yakın illerden oldukça etkilenmiş ve bu bölgeleri etkilemiştir. Yansıma sözcüklerin Erzincan ağzında da yoğunlukla kullanıldığı gözlemlenmektedir. Erzincan ağzındaki sık kullanılan yansıma sözcüklere örnek olarak cıgız, şakkılamak, vızzık, singıl singıl, cıcık gibi sözcükler gösterilebilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Yansıma sözcükler, Erzincan ağzı, onomatopeia.

Onomatopoeic Words in Erzincan Dialect

ABSTRACT: The existence of onomatopoeia in Turkish dates back to the earliest periods of Turkish. The oldest onomatopoeic words are the Old Turkish words such as tokı-, tokıt-, bor-, şıp, çıt. Onomatopoeia words are still used in our language. Since Erzincan is geographically located on an important commercial and military route and is severely exposed to natural disasters, the way of speaking in the region has been greatly influenced by nearby provinces and has affected these regions. It is observed that onomatopoeic words are also used intensively in the Erzincan dialect. Examples of onomatopoeic words frequently used in the Erzincan dialect include words such as cıgız, şakkılamak, vızzık, singıl singıl, cıcık.

Keywords: Onomatopoeic words, Erzincan Dialect, onomatopeia.

MAKALE BİLGİLERİ / INFORMATION	
Makale Türü <i>Type of Article</i>	Araştırma Makalesi <i>Research Article</i>
Yazarların Katkı Düzeyi <i>Contribution Level of Authors</i>	Birinci Yazar: %100 <i>First Author: %100</i>
Etik Kurul Onayı <i>Ethics Committee Approval</i>	Çalışmada etik kurul iznine gerek yoktur. <i>The study does not require ethics committee approval.</i>
Finansal Destek <i>Financial Support</i>	Çalışmada finansal destek alınmamıştır. <i>The study received no financial support.</i>
Çıkar Çatışması <i>Conflict of Interest</i>	Çalışmada potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır. <i>There are no potential conflicts of interest in the study.</i>
Yapay Zekâ Kullanımı <i>Use of Generative AI</i>	Çalışmada yapay zekâ kullanılmamıştır. <i>Artificial intelligence was not used in the study.</i>
Değerlendirme <i>Review</i>	İki dış hakem, çift taraflı kör hakemlik. <i>Two external referees, double blind.</i>
Benzerlik Taraması <i>Similarity Screening</i>	Dergipark, intihal.net üzerinden yapılmıştır. <i>The screening was done through Dergipark, intihal.net.</i>
Etik Beyan <i>Ethical Statement</i>	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. <i>It is declared that scientific and ethical principles were complied with during the preparation of this study and that all the studies are mentioned in the bibliography.</i>
Etik İhlal Bildirimi <i>Ethical Violation Report</i>	ahbvedebiyatdergisi@hbv.edu.tr
Telif Hakkı ve Lisans <i>Copyright and License</i>	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır. <i>The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 license.</i>

Giriş: Kültürel ve Dilbilimsel Bakış

Yansıma sözcükler, pek çok dilde var olan, anlamını insan kulağının algısıyla kazanmış sözcüklerdir. Yansıma sözcükler ses taklidi ile oluşturulmuştur. Yansıma sözcüklerle, insanın çevresindeki canlı ya da cansız varlıkların hareketiyle duyduklarını taklit ederek sesini duyduğu eylemi karşılayacak ifadeler türetmiştir (Zülfikâr, 2018: 1). Türkçedeki yansıma sözcüklerle ilgili en bilinen çalışmalardan birini yapan Hamza Zülfikâr, yansıma sözcüklerle ilgili şunları söyler:

Tabiatta canlı ve cansız bütün varlıklar, dolaylı veya doğrudan birtakım hareketlerin, gürültülerin kaynağı durumundadırlar. Tabiatın bu hareketliliği ve canlılığı karşısında onu sürekli gözleyen, onun bir üyesi olan ve konuşma yeteneğine sahip olan insan, tatma, koklama, duyma, görme ve dokunma duyularının yardımıyla tabiattaki bu canlılığı ve hareketliliği tarih boyunca adlandırmaya, söz biçimine getirmeye çalışmıştır. Bu sözler, ihtiva ettikleri uyumlu ve özellikli seslerden, kurallı yapılarından dolayı insanların daima ilgisini çekmiştir (Zülfikâr, 2018: 1).

Yansıma sözcükler Grekçede “onomatopie” olarak adlandırılmakta olup, buradan Latince ve Batı dillerine geçmiştir. “Onoma” ve “poein” kelimelerinin birleşmesinden oluşmaktadır. Osmanlı Türkçesi’nde lafz-ı taklidî, savt-ı taklidî gibi isimler de almıştır. Günümüzde yansıma kelimelere taklidî kelimeler ya da ses taklidi kelimeler de denmektedir (Zülfikâr, 2018: 2).

Zeynep Korkmaz’a göre yansıma sözcükler doğadaki varlıkların ses ve hareketlerinin olduğu gibi dildeki kelimelere aktarılmasıdır: *Ses yansımali kelimeler ise, tabiattaki canlı, cansız varlıklar tarafından çıkarılan çeşitli seslerin, tek kelime ile doğa seslerinin ve bazı hareketlerin olduğu gibi dile aktarılarak adlandırılmasına dayanan birer ad durumdur* (Zülfikâr, 2019: 248).

Gamze Özok yansıma sözcükleri, nesnelerden çıkan sesi dile aktarma olarak tanımlamaktadır:

Yansıma sözcükler, insanoğlunun çevresindeki canlı ve cansız varlıklardan, eşyalardan, nesnelerden çıkan sesleri dile aktarma, dilde şekillendirme çabasıyla ortaya çıkmıştır. Tabiatta duyulan sesleri taklit yoluyla dile yansıma çabası, neredeyse tüm dillerde karşılık görmüştür. Öyle ki dillerin doğuşu ve kökeni üzerine yapılan çalışmalar sonucunda öne sürülen tezler arasında yansıma teorisi ilk akla gelen ve birçok dilbilimci tarafından da benimsenen bir teori olmuştur (Özok, 2023: 2200).

Seslerin dile aktarımıyla oluşturulan bu onomatopik sözcükler isim olarak kullanılabileceği gibi fiil, zarf ve sıfat olarak da görülebilmektedir (Geldiyev, 2000: 6). Zeynep Korkmaz, yansıma sözcüklerin -l, -r, -r-, -l- ünsüzleriyle genişletilerek ikilemeli olarak da kullanılabildiklerini ve bu durumun yansıma sözcüklerin anlam üzerindeki etkisini artırdığını dile getirmektedir (2019: 249). Bu durum aynı zamanda sözcükleri yalnızca isim olmaktan çıkarıp zarf durumuna da getirmektedir. Bununla birlikte ses yansımali isimler, fiil türetme eklerini alarak fiil konumuna da getirilmektedir.

Doğan Aksan ikilemelerden bahsederken yansımalarla oluşturulan ikilemelerin eylemi ses açısından betimleyerek onları çok daha güçlü ve canlı bir anlam gücüne ulaştırdığından ve bu güçlü anlamın çoğu zaman duyguları da içerdiğinden bahsetmektedir: *Örneğin bıcır bıcır ikilemesi yalnızca çocukların konuşmalarını anlatmakta, bir kötülemeyi değil, bir beğenmeyi yansıtmaktadır. Buna karşılık tütün, özellikle sigarayı derin ve sık nefeslerle içmeyi anlatan fosur fosur ikilemesi bir beğenmeyi değil, hafif bir aşığılamaı içermektedir* (Aksan, 2001: 67).

Yansıma sözcükleri birincil ve ikincil biçimler olarak derecelendirmek mümkündür. Doğadaki seslerin yansıması olan birincil biçimlerin birer kelime olup olamayacağı tartışmalı bulunmaktadır. Bu birincil biçimlerin -l, -r, -l-, -r- ünsüzleriyle genişletilen halleri (şarıl, vızıl, çıtır, horul) ise ikincil biçimler olarak değerlendirmiştir (Zülfikâr, 2018: 9).

Yansıma sözcüklere yalnızca Türkçede değil, pek çok dünya dilinde de rastlanmaktadır. Yansıma sözcüklerin ya da diğer adıyla taklidî sözcüklerin varlığına pek çok dilde rastlanıyor olması, araştırmacıların “İlk dil ya da ilk sözcük nasıl oluştu?” sorusuna yansıma teorisiyle yanıt bulmalarına ve bu teoriyi desteklemelerine sebep olmuştur. Yansıma sözcükler Köktürkçe dö-

neminden günümüze değin dilimizde varlığını sürdürmüştür. Gamze Özok, Köktürk döneminden beri Türkçede var olan yansıma sözcüklere tokı-, tokıt-, tapla-, tınla-, bor-, borğuç-, u-, takagu, takıgu, şıp, sıgıt, sıgta-, opla-, kişne-, kiş, çıt gibi sözcükleri örnek göstermiştir (Özok, 2023: 2200).

Divanü Lügati't Türk de eserin yazıldığı ve hatta Köktürkçe döneminden beri Türkçede var olan yansıma sözcükleri ortaya koymaktadır. Bu sözcüklerin pek çoğu küçük fonetik farklılıklar dışında günümüzde de aynı şekilde mevcudiyetini sürdürmüştür (Rzayev, 2021: 182).

Akyıldız'a göre yansıma sözcüklerin sesbirimlerinin seçilme ve dizilme şeklinin kurallı olması, tabiattaki bir sesin taklidi olmaları sebebiyle keyfi olamayacağını göstermektedir. Yansıma sözcüklerdeki sesbirimler, aktarılacak istenen sesi anlamsal olarak muhatapına aktarabilme özelliği taşımaktadır. Ancak bu durum kültürden kültüre değişmektedir. Doğada duyulan sesler aynı olsa da farklı kültürler ve coğrafyalarda yaşayan insanların bu sesleri kendi dil özellikleri içinde aynı şekilde duyumsaması ve adlandırılması mümkün değildir (Akyıldız, 2020: 559).

Yansıma sözcüklerin her dilde aynı olmayışının sebepleri arasında, o dilde var olan sesbirimlerin özellikleri ve konuşurların taklit edilecek sesi/görüngüyü kendi duymasına/betimlemesine göre dilde adlandırması gösterileceği gibi kültürel, coğrafi gibi daha başka özellikler de bu sözcüklerin dilden dile farklılaşmasına etken olarak gösterilebilir (Akyıldız, 2020: 559).

Yansıma sözcükler içeriklerindeki harflerin seçimi ve dizimi açısından ses sembolizminin örnekleri sayılmaktadırlar. Bu seçim ve dizimlerin yanı sıra yansıma sözcüklerin kendi içlerindeki türeme şekillerinin de belli kurallar dahilinde olması, onları diğer sözcüklerden fonetik, morfolojik ve semantik olarak ayırmaktadır. Yansıma sözcüklerin bir kısmı (pat, güm, zonk, kırp) herhangi bir türetmeye uğramadan sözlüklere dahil edilirken, bir kısmı ise (şırıl, kıpır, ağla-, bağır-) kuralları çerçevesinde türetildikten sonra sözlükbirim olmuşlardır (Akyıldız, 2023: 319).

İsa Sarı yansıma sözcükleri ses sembolizmi olarak değerlendirir ve ses sembolizmin bir varlığın sesinin ya da hareketinin doğrudan aktarılması esasına dayandığından söz eder: *Örneğin hıçkır-, patırtı, şırıl şırıl veya bebek/çocuk dilinde 'köpek' anlamında kullanılan hav hav ya da otomobil, kamyon vd. araçları temsilen sesletilen han han gibi biçimler ses sembolizminin en sık tanıklanan, basit düzeydeki örnekleri arasındadır* (Sarı, 2023: 34).

Yansıma sözcükler Anadolu ağızlarında da varlığını sürdürmüştür ve sıklıkla kullanılmaktadır. Bu sözcükler, tıpkı yabancı dillerden Türkçeye girmiş sözcüklerin ağız özelliklerine ve Türkçenin kaidelerine göre şekillenmesi gibi, kullanıldıkları coğrafi bölgenin ağız özelliklerinden etkilenerek aralarında küçük fonetik farklar oluşturmuşlardır. Doğan Aksan, Türkçenin bu yönünü güçlü bulmaktadır. Ona göre Anadolu ağızlarını özelleştiren en önemli özelliklerden biri yabancı dillerden alınmış sözcükler olsa da bunların Türkçenin kendi özelliklerine göre şekillenmiş olmasıdır:

Anadolu ağızlarına başka dillerden girmiş ögeler de vardır. Ancak bütün bu örneklerin ortak dilde bulunanların ölçüsünde olmadığı kanısında bulunmadığımızı belirtmek istiyoruz. Ağızların asıl zenginliği, Türkçenin ağızlara kadar gelen kendi ögelerinden, kendi türetme ve birleştirmelelerinden kaynaklanmaktadır (Aksan, 2004: 233).

Yansıma sözcüklerin sıklıkla kullanıldığı ağızlardan biri de kendine has, spesifik özellikleri olan Erzincan ağızıdır. Erzincan yöresi, diyalektolojik olarak incelendiğinde yöre ağızlarının ana ağız, ağız ve alt ağız gruplarına ayrıldığı görülmektedir. Bu duruma bölgenin özellikle savaş dönemlerinde orduların konaklama bölgesi ve yol güzergâhı olması yerleşimin düzensiz olmasına sebep olmuştur. *Doğrudan savaş alanı içinde kalmasa dahi, orduların geçiş yolu ve konaklama yeri olması bakımından huzursuzluk eksik olmamış ve dağınık yerleşime gidilmiştir* (Sağır, 1987: 22). Aynı zamanda Erzincan'ın özellikle doğal afet ve depremlerden çok etkilenmesi sebebiyle sürekli göç ve yerleşim değişikliğine maruz kalması yöre ağızlarının farklı ağız gruplarına ayrılmasına ve özellikle kendi çevresindeki coğrafyalardan diyalekt olarak etkilen-

mesine ve bu coğrafi bölgeleri etkilemesine sebep olmuştur. *Doğrudan savaş alanı içinde kal-masa dahi, orduların geçiş yolu ve konaklama yeri olması bakımından huzursuzluk eksik ol-mamış ve dağınık yerleşime gidilmiştir. Erzincan'ın tarih boyunca birçok deprem felaketine maruz kaldığı ve çoğu kez tamamen yok olduğu düşünülürse önemli nüfus hareketleri ve kay-maların ortaya çıktığı anlaşılır* (Sağır, 1987: 22).

Erzincan ağzı, Erzincan'ın bir geçiş bölgesi olması açısından özellikle yakın çevre illerde kullanılan sözcük yapısından da etkilenmiş ve bu illerde konuşulan ağzı da etkilemiştir. Ve bu etkileşim Erzincan ağzının kendi coğrafi bölgesi içerisindeki toparlayıcı ve birleştirici özellikle-rini de ortaya koymaktadır. Mehmet Cihat Üstün, Erzincan ağzında karma kelimeleri incelediği makalesinde bu etkileşimi yalnızca yakın iller değil, farklı ülkeler ve diller arasında da ele alıp değerlendirmiştir: *...Erzincan yöresi ve Erzincan ağzı Rus, Rum, Ermeni, Arap, Fars, Fransız, İtalyan vs. birçok ulusun dil ve kültür mirasından izler taşımaktadır* (Üstün, 2018: 187).

Tüm bu etkileşim ve çeşitlilik yalnızca farklı diller ya da uzak-yakın coğrafi bölgelerle olan benzerliklerden ibaret değildir. Bunun bir sonucu olarak Erzincan'ın kendi içinde köy ve ilçe-le-rinde söyleyiş farklılıkları bulmak mümkündür. Mehmet Cihat Üstün bu durumu şöyle açıkla-maktadır:

(...) Erzincan'da dar bir coğrafi bölgede ilçeleri ve köyleri arasında bile bir ağız farkı göze çarpmaktadır. Şöyle ki, Kemah ile Refahiye veya Kemaliye, Tercan ile Çayırli arasında söyleyiş farkları olduğu gibi Merkez'deki köyler arasında bile az da olsa bazı söyleyiş farklılıkları görülebilir (Üstün, 2008: 46).

Erzincan ağzında yansıma seslerden türemiş ve bu şekilde farklı anlamlarda kullanıla-gelen bazı sözcükler bulunmaktadır. Bu makalede Erzincan ağzında kullanıldığı çeşitli kaynak-lardan tespit edilmiş yansıma sözcükler incelenmiştir. Sözcükler incelenirken Türkçedeki yansıma sözcüklerin detaylı şekilde incelendiği Hamza Zülfikâr'ın çalışması esas alınmış, söz-cüklerin Erzincan ağzındaki mevcudiyetleri ise Derleme Sözlüğü ve Metin Tombul'un Örnek-lerle Açıklamalı Erzincan Dil Sözlüğü adlı eserinden hareketle belirtilmiştir. Kelimeler isim fiil, ikileme olarak kullanılanlar ve yardımcı fiille kullanılanlar olarak dört başlıkta incelenmeye ça-lışılmıştır. Kelimelerle ilgili bulunan örnekler ilgili kelimenin yanında verilmiştir. Yansıma söz-cüklerin Anadolu'da yaygın olarak kullanılması, ağız özelliklerine göre değişim göstermesi ve Erzincan bölgesinin savaş, afet, toplumsal olaylar neticesinde sık göç alıp göç verdiği de göz önünde bulundurularak sözcüklerin kullanıldığı diğer iller de belirtilmiştir.

İsim Olarak Kullanılan Yansıma Sözcükler

Badik/bodik: Kısa boylu anlamına gelmektedir (Zülfikâr, 2018: 299).

Bodik Kemal vazgeçtimi huyundan/bülmiyen içmesin sakgın suyundan/Cingen Aydın fotvol denen oyundan/küfürden, gınahtan başka ne alıy (Tombul, 2007: 112).

*Erzincan ile birlikte Kars ve Tokat illerinde de kullanılmaktadır (DS: 2/460).

Bıcık: Vücutta pislik sebebiyle çıkan sulu yara (Zülfikâr, 2018: 307). Metin Tombul, Er-zincan Dil Sözlüğü'nde kelimenin anlamını "meyve dilimi" olarak vermiştir. Derleme Söz-lüğü'nde kelimenin anlamı "dörtte bir dilim" olarak verilmiştir. *Avu yedüğün bi bıcigini de baha ver* (2007: 104).

*Kelimenin Erzincan'da kullanıldığı belirtilmiştir (DS: 2/654).

Calhama: Sulanmış yoğurt (Zülfikâr, 2018: 327). *Uşah, hele bi çalhama yapın.* (Tombul, 2007: 139).

*Kelime Erzincan ile birlikte Burdur, Gümüşhane, Kars, Hatay ve Yozgat illerinde de kul-lanılmaktadır (DS: 3/1057).

Cıbban: Alkış (Zülfikâr, 2018: 332).

*Kelime Erzincan ile birlikte Samsun, Ordu, Giresun, Ağrı, Ankara, Muğla illerinde de kullanılmaktadır (DS: 3/890).

Cıcık: Süs (Zülfikâr, 2018: 333).

*Kelime Erzincan ile birlikte Kastamonu, Artvin, Kars, Erzurum, Maraş, Sivas, Ankara, Niğde ve Adana illerinde de kullanılmaktadır (DS: 3/895).

Cığız: Mızıkçılık yapmak (Zülfikâr, 2018: 335). Metin Tombul, Erzincan Dil Sözlüğü'nde bu sözcüğün "ciccis" şeklinde de kullanımını göstermiştir (2007: 29). *Oğlum sen ne cığız herifsen* (Tombul, 2007: 129).

*Kelime Erzincan ile birlikte Artvin ve Erzurum'da da kullanılmaktadır (DS: 3/903).

Cılbık: Sulu çamur (Zülfikâr, 2018: 336).

*Kelimenin Erzincan'da kullanıldığı belirtilmiştir (DS: 3/908).

Cıncık: Porselen eşya (Zülfikâr, 2018: 339). Metin Tombul, ikinci bir anlamını "çocuk oyuncak" olarak vermiştir. *Gızım, cıncıqları getür de Mahbile ezen görsün* (2007: 130).

*Kelime Erzincan ile birlikte Sivas'ta da kullanılmaktadır (DS: 3/918).

Cıngıllı: Süslü (Zülfikâr, 2018: 339).

*Kelime Erzincan ile birlikte Uşak, Isparta, Burdur, Denizli, Gümüşhane, Maraş, Hatay, Sivas, Yozgat, Kayseri, Niğde ve Adana'da da kullanılmaktadır (DS: 3/923).

Culp: Suyun içine düşen cismin çıkardığı sesi anlatmak için kullanılır (Zülfikâr, 2018: 364).

*Kelimenin Derleme Sözlüğü'nde Erzincan'da kullanıldığı gösterilmiştir (DS: 3/1013).

*Kelime Kocaeli, Rize ve Ardahan'da da kullanılmaktadır (DS: 3/848).

Dıngıl: Böbrek (Zülfikâr, 2018: 431).

*Kelime Derleme Sözlüğü'ne göre Denizli ve Kütahya illerinde de kullanılmaktadır (DS: 4/1463).

Dızdır: Keman (Zülfikâr, 2018: 433).

*Kelimenin Erzincan'da kullanıldığı belirtilmiştir (DS: 4/1476).

Fıfırık: Dönen bir şey veya rüzgâr gülü (Zülfikâr, 2018: 451).

*Kelime Erzincan ile birlikte Gümüşhane, Kars, Erzurum, Diyarbakır illerinde de kullanılmaktadır (DS: 5/1854).

Fırt: Bir yudum ya da bir lokma (Zülfikâr, 2018: 453).

Çek bi' fırt (Tombul, 2007: 233).

*Kelime Erzincan ile birlikte Diyarbakır, Gaziantep, Sivas, Edirne illerinde de kullanılmaktadır (DS: 5/1856).

Fıs: İçi boş ve kof (Zülfikâr, 2018:454).

*Kelime Erzincan ile birlikte Burdur, Van, Bitlis, Tunceli, Elâzığ, Urfa, Gaziantep, Sivas, Kayseri illerinde de kullanılmaktadır (DS: 5/1858).

Fısıq: İçi boş meyve için kullanılır (Zülfikâr, 2018: 454).

*Kelimenin Erzincan'da kullanıldığı gösterilmiştir (DS: 5/1858).

Gahırdah: Yağlı etin yağının erimesiyle arkasında bıraktığı kıkırdak (Zülfikâr, 2018: 465).

*Kelime Elâzığ ve Malatya illerinde de kullanılmaktadır (DS: 6/1895).

Gıdık: Keçi yavrusu (Zülfikâr, 2018: 472). *Mor goyunun gıdigi/Ben seviyem Fadigi/alav aldı dutuşiy/yüreğimin bıdigi* (Tombul, 2007: 309).

*Kelime Erzincan ile birlikte Amasya, Tokat, Gümüşhane, Rize, Kars, Elâzığ, Malatya, Sivas, Adana illerinde de kullanılmaktadır (DS: 6/2033).

Gıdik: Çene altı (Zülfikâr, 2018: 473).

*Kelime, Erzincan ile birlikte Erzurum'da da kullanılmaktadır (DS: 6/2033).

Gıldırık: Yuvarlak (Zülfikâr, 2018: 476).

Top orta gıldırıkte kirecin üstünde bekliy (Tombul, 2007: 310).

*Kelime, Artvin, Elâzığ ve Malatya'da da kullanılmaktadır (DS: 8/2796).

Gıtti: Şeker (Zülfikâr, 2018: 481). Metin Tombul Erzincan Dil Sözlüğü'nde kelimeyi "kıttı" şeklinde göstererek anlamını "leblebi" olarak vermiştir (2007: 433).

*Kelimenin Derleme Sözlüğü'nde Erzincan'da kullanıldığı belirtilmiştir (DS: 6/2063).

Hınık: Sümük (Zülfikâr, 2018: 502).

*Kelime Ordu, Kırşehir ve Sivas'ta da kullanılmaktadır (DS: 7/2365).

Hırtlık: Gırtlak (Zülfikâr, 2018: 505). Metin Tombul, Erzincan Dil Sözlüğü'nde Erzincan'da bu kelimeyle kullanılan deyimleri örnek göstermiştir. "Hırtlık barabarı: Ağzına kadar, tamamen, hiç yer kalmamacasına doluluk." *Hırtligeğ şiş aha!* Gargış, Erzincan yöresi bedduası. Yemeden duramadın mı, dayanamadın mı, yiyemez olasın. (Obur kimselere ve güzel şeylere dayanamayıp gizlice yiyenlere söylenir.) Hırtlığın kitlene: Gizliden gizliye bir şeyler alıp yiyenler için söylenir (2007: 398). *Yohsa ben senin hırtlığına binerem ha* (Kara, 1996: 603). *Haman dolmaları yemedi deyin, gızın hırtlığını sıkıy* (Kara, 1996: 419).

*Kelime Gümüşhane, Malatya ve Kayseri'de de kullanılmaktadır (DS: 7/2375).

Hop lop: Çok gezenti kişi (Zülfikâr, 2018: 507).

*Kelimenin Derleme Sözlüğü'nde Erzincan'da kullanıldığı gösterilmiştir (DS: 7/2405).

Kakuç: Çekiç (Zülfikâr, 2018: 531).

Haa, bir de yanınıza kakuçınan gılıçlarınızı almayı unutmayın (Kara, 1996: 596). *Sılık, Mıs-marlarınan kakucu behen getürün, demiş* (Kara, 1996: 596).

*Kelime Gümüşhane ve Sivas'ta da kullanılmaktadır (DS: 8/2606).

Kıncıl: Kurumuş küçükbaş hayvan pisliği (Zülfikâr, 2018: 540). Metin Tombul kelimeyi "gıncık" olarak göstermiştir. *Gıncık dutmah* (2007: 313).

*Kelime Gümüşhane'de de kullanılmaktadır (DS: 8/2807).

Kırtık: Çok az, küçük miktarda (Zülfikâr, 2018: 544).

*Kelime, Gümüşhane, Erzurum, Malatya, Van, Diyarbakır ve Urfa'da da kullanılmaktadır (DS: 8/2883).

Lülük: Musluk (Zülfikâr, 2018: 563).

*Kelime, Samsun, Gümüşhane, Erzurum, Elâzığ ve Urfa'da da kullanılmaktadır (DS: 9/3094).

Mıhla: Başka bir yiyeceğin üzerine yumurta kırılarak yapılan yemek (Zülfikâr, 2018: 564).

*Kelime Sivas ve Niğde'de de kullanılmaktadır (DS: 9/3180).

Mıhlama: Yumurta kırılarak yapılan yemekler (Zülfikâr, 2018: 564).

*Kelime, Samsun, Giresun ve Ankara'da da kullanılmaktadır (DS: 9/3181).

Mıncık: Hayvan tekmesi (Zülfikâr, 2018: 570).

*Kelimenin Derleme Sözlüğü'nde Erzincan'da kullanıldığı gösterilmiştir (DS: 9/3184).

Mırık: Küskün, öfkeli ve morali bozuk (Zülfikâr, 2018: 571).

*Kelimenin Derleme Sözlüğü'nde Erzincan'da kullanıldığı gösterilmiştir (DS: 9/3187).

Pırpır: Süs için kullanılan kumaş (Zülfikâr, 2018: 596).

*Kelime Eskişehir ve Giresun'da da kullanılmaktadır (DS: 9/3444).

Pırrık: Çalı çırpı ya da ince odunlar (Zülfikâr, 2018: 596).

*Kelimenin Derleme Sözlüğünde Erzincan'da kullanıldığı belirtilmiştir (DS: 9/3444).

Pırtı: Parça parça olmuş ya da çok eskimiş eşyalar (Zülfikâr, 2018: 563). *pılıyı pırtıyı toplayıp getmek* (Tombul, 2007: 508).

*Kelime Erzincan ile birlikte Afyon, Manisa, Amasya, Ardahan, Kırşehir, Mersin'de de kullanılmaktadır (DS: 9/3445).

Pırdık/ Bi'pırdık: Çok küçük bir parça (Zülfikâr, 2018: 597). *Pırtık pırtık olasan* (Tombul, 2007: 508).

Bi pırtık gaşuğu sürtiy, ağzına götürüy (Kara, 1996: 589).

*Kelime Amasya, Elâzığ ve Malatya'da da kullanılmaktadır (DS: 9/3445).

Pısıık: İçi boş (Zülfikâr, 2018:598). Metin Tombul kelimenin anlamını "kedi" olarak vermiştir. *Eline bi iyne, bi döl bent almış/işleme yapıyken uyhuya dalmış/makgatin başında gıvrılıp galmış/pısıık kibin yatışına öliyam* (Tombul, 2007: 509). *Bu iti pısıığı yemiyek* (Kara,1996: 351).

*Kelimenin Erzincan'da kullanıldığı belirtilmiştir (DS: 9/3447).

Şıkkırık: Kapı kolu ya da mandalı. Kelimenin "sürekli öksürük" anlamı da vardır (Zülfikâr, 2018: 626).

*Kelimenin Erzincan'da kullanıldığı belirtilmiştir (DS: 10/3767).

Tahaç: Çamaşır yıkama tokacı (Zülfikâr, 2018: 633).

*Kelimenin Erzincan'da kullanıldığı belirtilmiştir (DS: 10/3800).

Takatuka: Havan (Zülfikâr, 2018: 634).

*Kelime Erzurum'da da kullanılmaktadır (DS: 10/3812).

Tohaç: Tokmak (Zülfikâr, 2018: 655).

*Kelime Tokat ve Gaziantep'te de kullanılmaktadır (DS: 10/3944).

Tombilik: Tombul ve şişman kişi (Zülfikâr, 2018: 659). *Bah ebile tombilik tombilik yaparsan ki, duzsuz helva gibi yayılmıya* (Üstün, 2008: 83, Çankaya vd, 1995, 121'den).

*Kelimenin Derleme Sözlüğü'nde Erzincan'da kullanıldığı gösterilmiştir (DS: 10/3956).

Vızzık: Sivrisinek (Zülfikâr, 2018: 677).

*Kelimenin Erzincan'da kullanıldığı gösterilmiştir (DS: 11/4104).

İkilemeli Olarak Kullanılan Yansıma Sözcükler

Cırcır: Fermuar (Zülfikâr, 2018: 342).

*Kelime Erzincan ile birlikte, Tokat, Erzurum, Malatya, Maraş, Sivas, Niğde ve Konya'da da kullanılmaktadır (DS: 3/927).

Cılcıl-cılcılık: Az ve damlayarak akan su (Zülfikâr, 2018: 357). *Malları suvarmaya götürecem amma harğın suyu cılcıl ahıy* (Tombul, 2007: 129).

*Kelime Erzincan ile birlikte Erzurum'da da kullanılmaktadır (DS: 3/965).

Çakçak: Değirmende kullanılan alet (Zülfikâr, 2018: 372). Metin Tombul, Erzincan Dil Sözlüğü'nde kelimeyi "şahşah" olarak vermiştir. *Değirman getdi, şahşahını arıyuh* (2007: 550).

Dangur dungur: Dengesizce konuşan kişi (Zülfikâr, 2018: 423).

Develer boyunlarında cangirikler çalarak dangur dungur geliyler (Kara, 1996: 581).

*İkilemenin Erzincan'da kullanıldığı gösterilmiştir (DS: 4/1360).

Sıngıl sıngıl: Yürüyüşü eğri olan kişilerin yürüyüşünü tarif etmede kullanılır (Zülfikâr, 2018: 611).

*Kelimenin Erzincan'da kullanıldığı gösterilmiştir (DS: 10/3611).

Tıntın: Yavaş ve isteksiz iş yapan (Zülfikâr, 2018: 649).

*Kelime Erzurum'da da kullanılmaktadır (DS: 10/3917).

Vıdı vıdı: Dedikoducu, geveze (Zülfikâr, 2018: 673).

*Kelimenin Denizli, Kocaeli, Çankırı, Trabzon'da da kullanıldığı gösterilmiştir (DS: 11/4099).

Fiil Olarak Kullanılan Yansıma Sözcükler

Angıramak: Eşeğin anırması (Zülfikâr, 2018: 294).

Çerçi çağırır, eşşek angırır (Üstün, 2016: 190).

*Kelimenin Giresun'da da kullanıldığı belirtilmiştir (DS: 1/266).

Bıdılmak: Kendi kendine konuşup söylenmek (Zülfikâr, 2018: 310).

*Kelime Muğla, Erzurum ve Gümüşhane'de de kullanılmaktadır (DS: 2/659).

Büngülemek: Suyun kaynaması (Zülfikâr, 2018: 322).

*Kelimenin Erzincan'da kullanıldığı belirtilmiştir (DS: 2/824).

Cıgızlanmak: Mızıkçılık yapmak, huysuzluk etmek (Zülfikâr, 2018: 335). *Cıgızlanmah üçün mahana arıysan* (Tombul, 2007: 129).

*Kelime Trabzon, Gümüşhane, Rize, Artvin, Erzurum, Sivas ve Ankara'da da kullanılmaktadır (DS: 3/903).

Cıngıldamak: Kulağı çınlamak (Zülfikâr, 2018: 339).

*Kelimenin Erzincan'da kullanıldığı belirtilmiştir (DS: 3/922).

Cırtlamak: Kuş ve kümes hayvanlarının pislemesi (Zülfikâr, 2018: 347).

*Kelime Manisa, Eskişehir, Amasya, Gümüşhane ve Niğde'de de kullanılmaktadır (DS: 3/939).

Fırçıklenmek: Laubali ve sulu davranmak (Zülfikâr, 2018: 450).

*Kelimenin Erzincan'da kullanıldığı belirtilmiştir (DS: 5/1854).

Gıdlamak: Isırmak (Zülfikâr, 2018: 473).

Sılık bu işi başardıktan sonra, atlıy gır atın sırtına, nazik yerlerini gıdlamaya başlıy (Kara, 1996: 599).

*Kelimenin Erzincan'da kullanıldığı belirtilmiştir (DS: 8/2848).

Gıldırlamak: Yuvarlamak (Zülfikâr, 2018: 476).

*Kelime Gümüşhane, Elâzığ ve Malatya'da da kullanılmaktadır (DS: 6/2041).

Gıncıklanmak: Birine kendini beğendirmeye çalışmak (Zülfikâr, 2018: 477).

*Kelimenin Erzincan'da kullanıldığı belirtilmiştir (DS: 6/2047).

Gındırlanmak: Yuvarlanmak (Zülfikâr, 2018: 478).

Geliy mağaranın gapısına, gine daşı gındırlıy bu yannı, giriy içeri (Kara, 1996: 576).

*Kelimenin Erzincan'da kullanıldığı belirtilmiştir (DS: 6/2050).

Kıdlamak: Isırmak (Zülfikâr, 2018: 532).

*Kelimenin Erzincan'da kullanıldığı belirtilmiştir (DS: 8/2848).

Mıncıklamak: Hayvanın çifte atması (Zülfikâr, 2018: 570).

*Kelimenin Erzincan'da kullanıldığı belirtilmiştir (DS: 9/3184).

Mışılamak: Uyurken çıkan nefes sesi (Zülfikâr, 2018: 572).

*Kelime Mersin'de de kullanılmaktadır (DS: 9/3192).

Şakkılamak: Çok sesli kahkaha atmak (Zülfikâr, 2018: 618).

Herkeşinki bastuh olur basılır, bizimki de cevüz olur şakgılar (Üstün, 2016: 202).

*Kelimenin Erzincan'da kullanıldığı belirtilmiştir (DS: 10/3737).

Taktamak: Durmak (Zülfikâr, 2018: 636).

*Kelimenin Erzincan'da kullanıldığı belirtilmiştir (DS: 10/3811).

Tapanlamak: Ekili tarlayı düzeltmek (Zülfikâr, 2018: 638).

*Kelime Kocaeli, Çorum, Artvin, Elâzığ, Sivas, Yozgat, Ankara ve Niğde'de de kullanılmaktadır (DS: 10/3824).

Tapiklemek: Uyuklamak (Zülfikâr, 2018: 640).

*Kelimenin Erzincan'da kullanıldığı belirtilmiştir (DS: 10/3825).

Tepmek: Bir yeri tıkmak, bastırmak (Zülfikâr, 2018: 644).

Hama nası ayahlarından dutıysa neneyi tepiy fırına (Kara, 1996: 589).

*Kelime Manisa, Bolu, Giresun, Artvin, Gaziantep'te de kullanılmaktadır (DS: 10/3885).

Tıntınlamak: Yavaş iş yapmak (Zülfikâr, 2018: 649).

*Kelime Erzurum'da da kullanılmaktadır (DS: 10/3917).

Tıslamak: Yellenmek (Zülfikâr, 2018: 653).

*Kelimenin Erzincan'da kullanıldığı belirtilmiştir (DS: 10/3926).

Vıcıklamak: Sulu ve yağlı bir görünüm almak (Zülfikâr, 2018: 672).¹

*Kelime Ordu ve Sivas'ta da kullanılmaktadır (DS: 11/4098).

Yardımcı Fiil ile Kullanılan Yansıma Sözcükler

Hışır olmak: Bir şeyi çok parçalamak (Zülfikâr, 2018: 506). Metin Tombul, Erzincan Dil Sözlüğü'nde kelimenin "hışır etmek" şeklinde, para bozmak anlamında kullanıldığını da belirterek şu örneği vermiştir: *Essan Efendi hele abu parayı hışır et, oğlan sinemaya gediymiş, cebine birez harçlıh goyah* (2007: 399). *O gadar yoruldum, hışır oldum* (Kara, 1996: 444).

¹ Derleme Sözlüğü'nde ezmek anlamında verilmiş olup Erzincan'da kullanıldığı belirtilmemiştir, ancak Hamza Zülfikâr'ın eserinde Erzincan'da kullanıldığı belirtilmiştir.

*Kelime Eskişehir, Ordu, Gümüşhane, Artvin ve Muğla'da da kullanılmaktadır (DS: 7/2378).

Hobuş etmek: Küçük bir çocuğu kucaklamak (Zülfikâr, 2018: 508).

*Kelime, Ordu, Giresun, Sivas, Konya ve Mersin'de de kullanılmaktadır (DS: 7/2390).

Kırnay olmak: Kedinin çiftleşme vaktinin gelmesi (Zülfikâr, 2018: 543).

*Kelime Isparta, Tokat, Malatya, Gaziantep, Hatay, Kırşehir, Kayseri, Niğde ve Mersin'de de kullanılmaktadır (DS: 8/2835).

Öğüre gelmek: Dişi hayvanın çiftleşmek istemesi (Zülfikâr, 2018: 582).

*Kelime, Amasya, Tokat, Erzurum, Sivas, Antalya ve Bilecik'te de kullanılmaktadır (DS: 9/3321).

Taptah etmek: Bir yere çok gidip gelmek (Zülfikâr, 2018: 641).

*Kelimenin Erzincan'da kullanıldığı belirtilmiştir (DS: 10/3829).

Tırlak olmak: İshal olmak (Zülfikâr, 2018: 651). Metin Tombul, Erzincan Dil Sözlüğü'nde aynı anlamdaki kelimeyi "tırık olmak" şeklinde vermiş ve Erzincan yöresinde kullanılan "tırige düşmek (ishal olmak)" deyimini örnek göstermiştir (2007: 579).

Bi tırlıklı dana bi nahırı poh eder (Üstün, 2016: 198).

*Kelimenin Erzincan'da kullanıldığı belirtilmiştir (DS: 10/3922).

Tos olmak: Haksızlığını anlayıp ses çıkarmamak (Zülfikâr, 2018: 660).

Kelimenin Erzincan'da kullanıldığı belirtilmiştir (DS: 10/3973).

Sonuç

Yapılan araştırma sonucunda Türkçedeki ses taklidi sözcüklerin Köktürkçe döneminden beri varlığını sürdürdüğü görülmektedir. Yansıma sözcükler Anadolu ağızlarında sıklıkla kullanılmakta olup bazılarının kullanımı çeşitli coğrafi bölgelerde yaygınlaşmaktadır. Erzincan ağzında da yansıma sözcüklerin sık kullanıldığı tespit edilmiştir. Yörenin tarih boyunca savaşlara ve doğal afetlere maruz kalması sonucu insan hareketliliğinin yoğun olması, bu bölgede kullanılan sözcüklerin yakın olanlar başta olmak üzere farklı illerde de kullanıldığı görülmüştür. İncelenilen kaynaklardan hareketle toplam 79 tane sözcük tespit edilmiştir. Bunlardan 7 tanesi ikilemeli olarak, 7 adedi yardımcı fiille, 22 adedi fiil olarak, 40 adedi ise isim olarak kullanılmaktadır. Fiil olarak kullanılan sözcükler genellikle -la isimden fiil yapma ekini alarak isim durumundan fiil durumuna geçmişlerdir. Bunun dışında -lan isimden fiil yapma ekini ve -da isimden fiil yapma ekini alarak isimden fiil durumuna geçen sözcüklerin varlığı görülmektedir. İsim olarak kullanılan sözcüklerin bazılarının fiilden isim durumuna geldikleri tespit edilmiştir. Tahaç ve tohaç sözcüklerinin eski Türkçe tokı- sözcüğünün -aç fiilden isim yapma ekini alması sonucu oluşması buna örnek olarak gösterilebilir. Bununla birlikte isim durumundaki sözcüklerin -(i)k isimden isim yapma ekini sıklıkla aldığı görülmektedir. Derleme Sözlüğü incelendiğinde yansıma sözcüklerin de ağız özelliklerinden etkilendiği görülmektedir. Coğrafi bölgeler birbirine yaklaştıkça sözcüklerin kullanımındaki paylaşım arttığı gibi, Erzincan'a uzak illerde de kullanıldıkları tespit edilmiştir.

KAYNAKLAR

- AKSAN, D. (2001). *Türkçenin Gücü*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- AKSAN, D. (2004). *Türkçenin Söz Varlığı*. Ankara: Engin Yayınevi.
- AKYILDIZ AY, D. (2020). "Türkçede Sözlükbirim Olarak Yansıma Sözcükler ve Sözlükselleşme Dereceleri", 12. *Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu*, 21-23 Ekim 2020, Haz: Prof. Dr. İhsan Kalenderoğlu, Gazi Üniversitesi, Ankara, 558-564.
- AKYILDIZ AY, D. (2023). "Yansıma Sözcüklerde Çok Anlamlılık Eşadlılık Meselesi". *Rumelide Journal of Language and Literature Studies* (32), 316-327.
- BEYİTOĞLU, Y. K. (2024). "Gösterge bilimi ve ağızlar: Erzincan ağızı örneğinde göstergelerin nitelikleri". *Uluslararası Dil, Edebiyat ve Kültür Araştırmaları Dergisi (UDEKAD)* C.7, (1), 142-155.
- GELDİYEYEV, R. (2000). *Türkmencede ve Türkiye Türkçesinde Yansımalar*. (Basılmamış Doktora Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- KARA, R. (1996). *Erzincan Masalları: Metinler ve İncelemeler*. (Basılmamış Doktora Tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- KORKMAZ, Z. (2019). *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- ÖZOK, G. (2023). "Eski Türk Yazıtlarında Bulunan Yansıma Sözcükler Üzerine Bir İnceleme". *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi* C.7, (3), 2198-2213.
- RZAYEV, M. (2021). "Yansıma Sözcükler ve Dilin Nedensizlik İlkesi". *Uluslararası Türk Dünyası Bilimsel Araştırmalar Dergisi* C.2, (2), 175-188.
- SAĞIR, M. (1987). *Erzincan İli Ağızları (İnceleme, Metinler, Sözlük)*. (Basılmamış Doktora Tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- TOMBUL, M. (2007). *Örneklerle Açıklamalı Erzincan Dil Sözlüğü*. Erzincan: Erzincan Belediyesi Yayınları.
- ÜSTÜN, M. C. (2018). "Erzincan Ağızına Etimolojik Bir Yaklaşım: Karma Kelimeler". *Diyalektolog Ulusal Sosyal Bilimler Dergisi*, (18), 183-217.
- ÜSTÜN, M. C. (2008). *Erzincan Merkez Ağızının Ses Bilgisi ve Söz Varlığı*. (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). Kars: Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ÜSTÜN, M. C. (2016). "Bazı Türk Lehçelerinde Geçen Atasözleri İle Erzincan Ağızındaki Atasözlerin Anlam Ortaklığı Bakımından Mukayesesi". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.9, (47), 178-215.
- ZÜLFİKÂR, H. (2018). *Türkçede Ses Yansımaları Kelimeler*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Online Kaynaklar

<https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 16.04.2025)

Kısaltmalar

DS: Derleme Sözlüğü